

دانشگاه مازندران

دانشکده علوم اقتصادی و اداری

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد در رشته علوم اقتصادی

موضوع:

تأثیر تجارت خارجی بر رشد بهره‌وری کل عوامل تولید در کشورهای منتخب

استاد راهنما:

دکتر وحید تقی نژاد عمران

استاد مشاور:

دکتر محمد علی احسانی

نام دانشجو:

جابر بهرامی

شهریور 1391

تقدیر و تشکر:

شکر شایان نثار ایزد منان که توفیق را رفیق راهم ساخت تا این پایان نامه را به پایان برسانم. از استاد فاضل و اندیشمند جناب آقای دکتر وحید تقی نژاد عمران و جناب آقای دکتر محمدعلی احسانی، به عنوان استاد مشاور که همواره نگارنده را مورد لطف و محبت خود قرار داده‌اند، تشکر و قدردانی کنم. همچنین، از آقایان: دکتر علی‌رضا پورفرج و دکتر سعید راسخی، اساتید داور و سرکار خانم دکتر زهرا (میلا) علمی استاد ناظر جلسه‌ی دفاع پایان‌نامه کمال سپاس‌گزاری را دارم. از کادر اداری دانشکده‌ی علوم اقتصادی و اداری دانشگاه مازندران به‌خصوص آقایان: سیامک بای و مراد مسافری که نهایت همکاری را با ما داشتند نیز تشکر می‌کنم. سرانجام، از اعضای هیأت علمی گروه علوم اقتصادی دانشگاه مازندران به‌خاطر زحمات بی‌شائبه‌ی ایشان در امر آموزش و راهنمایی اینجانب در مقطع کارشناسی ارشد بی‌نهایت سپاس‌گزارم.

تقدیم به

پدر فداکار و مادر مهربانم

که تمام تحصیلاتم را مدیون محبت‌های بی‌منت آنها می‌دانم

چکیده

نظریه‌های اخیر رشد اقتصادی نشان دادند که گسترش تجارت بین‌الملل، نه تنها سطح بهره‌وری، بلکه نرخ رشد بهره‌وری را نیز در کشورهای در حال توسعه افزایش می‌دهد. تجارت خارجی با فراهم آوردن بازدهی ناشی از مقیاس، پیشرفت تکنولوژی و افزایش رقابت داخلی می‌تواند باعث افزایش بهره‌وری کل عوامل تولید و رشد اقتصادی گردد.

در این مطالعه به بررسی اثر تجارت خارجی بر روی رشد بهره‌وری کل عوامل تولید با استفاده از داده‌های تابلویی برای تعدادی از کشورهای منتخب در طی دوره‌ی 1995-2009 پرداخته شده است. نتایج تحقیق با استفاده از الگوی اثرات ثابت و روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته برآورد شده، حاکی از رابطه‌ی مثبت و معنادار بین تجارت خارجی و رشد بهره‌وری کل عوامل تولید است.

کلمات کلیدی: رشد بهره‌وری کل عوامل تولید، تجارت خارجی، داده‌های تابلویی، کشورهای منتخب، الگوی اثرات ثابت

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1.....	فصل اول
1.....	مقدمه و کلیات تحقیق
۲.....	1.1. مقدمه
3.....	2.1. تعریف و بیان مسئله
5.....	3.1. حدود پژوهش و منابع داده‌ها
5.....	4.1. اهداف پژوهش
6.....	5.1. فرضیه پژوهش
6.....	6.1. روش تحقیق
6.....	7.1. ساختار پژوهش
7.....	8.1. آشنایی با گروه 15
8.....	فصل دوم
8.....	ادبیات موضوع
9.....	1.2. مقدمه
10.....	2.2. مبانی نظری و ادبیات موضوع
10.....	1.2.2. تعریف بهره‌وری
12.....	2.2.2. اهمیت و جایگاه بهره‌وری
15.....	3.2.2. بهره‌وری کل عوامل تولید (TFP)
18.....	1.3.2.2. روش‌های مختلف محاسبه بهره‌وری کل عوامل تولید
18.....	1.1.3.2.2. روش‌های مستقیم محاسبه بهره‌وری کل عوامل تولید

- 18.....1.1.1.3.2.2 شاخص ابتدایی
- 19.....2.1.1.3.2.2 شاخص کندریک
- 19.....3.1.1.3.2.2 شاخص روش دیویژیا
- 20.....4.1.1.3.2.2 شاخص ترونکوئیست
- 21.....2.1.3.2.2 روش‌های غیر مستقیم محاسبه بهره‌وری کل عوامل تولید
- 21.....1.2.1.3.2.2 مدل پسماند سولو
- 21.....2.2.1.3.2.2 شاخص سولو
- 22.....2.3.2.2 عوامل مؤثر بر بهره‌وری کل عوامل تولید
- 22.....1.2.3.2.2 سرمایه‌گذاری خارجی
- 23.....2.2.3.2.2 توسعه مالی
- 24.....3.2.3.2.2 نرخ رشد سرمایه‌گذاری (سرمایه فیزیکی)
- 24.....4.2.3.2.2 تورم
- 25.....5.2.3.2.2 سرمایه انسانی
- 28.....6.2.3.2.2 مخارج دولت
- 28.....7.2.3.2.2 تحقیق و توسعه
- 29.....8.2.3.2.2 تجارت خارجی
- 30.....3.2 تجارت و بهره‌وری کل عوامل تولید
- 32.....1.3.2 تأثیر صادرات بر بهره‌وری کل عوامل تولید
- 34.....2.3.2 تأثیر واردات بر بهره‌وری کل عوامل تولید
- 39.....4.2 مطالعات تجربی انجام گرفته
- 39.....1.4.2 مطالعات داخلی
- 41.....2.4.2 مطالعات خارجی
- 45.....5.2 جمع بندی
- 46.....فصل سوم

47.....	روش تحقیق
47.....	1.3. مقدمه
48.....	2.3. الگوی تحقیق
51.....	3.3. منابع داده‌ها
51.....	4.3. داده‌های تابلویی
52.....	1.4.3. مزیت استفاده از داده‌های تابلویی نسبت به سری‌های زمانی و مقطعی
54.....	2.4.3. الگوی داده‌های تابلویی
54.....	3.4.3. روش‌های برآورد الگوی داده‌های تابلویی
54.....	1.3.4.3. روش حداقل مربعات تلفیقی (PLS)
55.....	2.3.4.3. الگوی اثرات ثابت (الگوی حداقل مربعات با متغیر موهومی)
55.....	3.3.4.3. الگوی اثرات تصادفی (REM)
56.....	4.3.4.3. الگوی پارامترهای تصادفی
57.....	4.4.3. آزمون‌های الگوی داده‌های تابلویی
57.....	1.4.4.3. آزمون چاو
58.....	2.4.4.3. آزمون بروش - پاگان
59.....	3.4.4.3. آزمون هاسمن
60.....	5.4.3. آزمون ایستایی در داده‌های ترکیبی
60.....	1.5.4.3. آزمون لوین، لین و چو (LLC)
61.....	2.5.4.3. آزمون فیشر با استفاده از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته (ADF)
63.....	6.4.3. آزمون‌های همجمعی داده‌های تابلویی
64.....	5.3. جمع بندی
65.....	فصل چهارم
66.....	تحلیل داده‌ها
66.....	1.4. مقدمه

66.....	2.4. آزمون‌های تشخیص بر روی داده‌ها
66.....	1.2.4. آزمون مانایی
68.....	2.2.4. آزمون همجمعی میان متغیرها
69.....	3.4. برآورد الگو
69.....	1.3.4. نتایج آزمون‌ها
70.....	2.3.4. نتایج برآورد و تفسیر ضرایب
73.....	5.4. جمع بندی
74.....	فصل پنجم
75.....	نتیجه‌گیری و پیشنهادها
75.....	1.5. مقدمه
76.....	2.5. خلاصه پژوهش
77.....	3.5. نتیجه‌گیری
78.....	4.5. پیشنهادها
80.....	فهرست منابع
89.....	پیوست‌ها
90.....	1. پیوست بررسی پایایی متغیرهای مورد استفاده در برآورد رشد بهره‌وری کل عوامل تولید
99.....	2. پیوست نتایج آزمون کائو؛ وجود همجمعی میان متغیرهای تحقیق
99.....	3. پیوست نتایج آزمون‌ها برای تعیین روش برآورد الگو
100.....	4. پیوست برآورد رشد بهره‌وری کل عوامل تولید با روش اثرات ثابت

فهرست جدول‌ها و شکل‌ها

صفحه	عنوان
38.....	شکل (1-2): منافع ناشی از تجارت در افزایش بهره‌وری کل عوامل تولید
68.....	جدول (1-4): بررسی پایایی متغیرهای مورد استفاده در برآورد رشد بهره‌وری کل عوامل تولید
69.....	جدول (2-4): بررسی وجود همجمعی میان متغیرهای تحقیق
69.....	جدول (3-4): نتایج آزمون‌ها برای تعیین روش برآورد الگو
70.....	جدول (4-4): برآورد رشد بهره‌وری کل عوامل تولید به روش اثرات ثابت

فصل اول
کلیات تحقیق

فصل اول: مقدمه و کلیات تحقیق

1.1. مقدمه

امروزه رقابت در عرصه تولید و تجارت جهانی به واسطه کمرنگ شدن مرزهای اقتصادی ابعاد دیگری یافته و کوشش در جهت بهبود و ارتقاء بهره‌وری پایه اصلی این رقابت را تشکیل می‌دهد. اگرچه بهبود و ارتقاء بهره‌وری براساس اصل عقلانیت اقتصادی همواره می‌باید مورد تأکید و توجه قرار گیرد، لیکن بهبود بهره‌وری مستلزم به فعل در آوردن توان بالقوه است، از این رو این حرکت به یک ابزار محرک نیاز دارد که مناسب‌ترین محرک رقابت در صحنه داخلی و بازارهای خارجی است. ارتقاء بهره‌وری سبب پیشرفت و توسعه یافتگی می‌شود و اکثر کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به منظور اشاعه نگرش به مقوله بهره‌وری و تعمیم بکارگیری فنون و روش‌های ارتقاء آن، سرمایه‌گذاری‌های زیادی انجام داده‌اند. بررسی عملکرد کشورهایی که طی چنددهه اخیر رشد اقتصادی قابل توجهی داشته‌اند، حاکی از آن است که اکثر این کشورها رشد را از طریق افزایش بهره‌وری بدست آورده‌اند.

1.2. تعریف و بیان مسئله

یکی از اساسی ترین مباحث مورد توجه اقتصاددانان، به ویژه هنگام بررسی رشد و توسعه کشورها مسئله تجارت بین الملل است. اگر چه تجارت بین الملل سابقه‌ای دیرینه دارد، لیکن از قرون 19 و 20 میلادی تحول بی سابقه‌ای یافته و سهم آن در اقتصاد جهانی به سرعت رو به افزایش گذاشته است.

بیشتر اقتصاددانان معتقدند که تجارت، موتور رشد و توسعه در جوامع امروزی است. همچنین بیان کرده‌اند که تجارت بین الملل امکان بهره‌گیری از توانمندی‌های اقتصادی بالقوه را با توجه به مزیت‌های نسبی بالفعل و بالقوه، به وجود می‌آورد و علائم روشنی برای سرمایه‌گذاری در طرح‌های اقتصادی قابل رقابت در عرصه جهانی پدیدار می‌سازد. همچنین تجارت بین الملل، نرخ رشد اقتصاد را از طریق دسترسی به بازارهای خارجی، تکنولوژی و منابع تحت تأثیر قرار می‌دهد (بهبودی، ممی پور 1388).

از یک سو گسترش صادرات باعث می‌شود که بازارها به شرایط رقابتی نزدیکتر شده و تولیدکنندگان داخلی بتوانند هرچه بیشتر از ظرفیت واحدهای تولیدی خود استفاده نمایند. در واقع از طریق رقابت، ناکارآمدی در بازار تعدیل شده، تولید کالاهایی با کیفیت پایین‌تر و هزینه‌های بالاتر کاهش یابد. لذا با توجه محدودیت عوامل تولید، تولیدکنندگان داخلی برای حفظ و افزایش توان رقابت خود در بازارهای داخلی و خارجی نسبت به بهبود و ارتقاء سطح فناوری خود، تلاش بیشتری به عمل می‌آورند. از سوی دیگر واردات کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای نیز به موازات گسترش صادرات، موجب ورود تکنولوژی جدید می‌شود؛ واردات کالاهای سرمایه‌ای می‌تواند اقتصاد داخلی را از طریق ایجاد رقابت در هر دو زمینه کیفیتی (کالاهای رقیب وارداتی) و قیمتی (تشویق برای کاهش هزینه) کمک نماید که هر دو کانال موجب بهبود بهره‌وری کل عوامل تولید¹ می‌شود.

ورود و هدایت نهاده‌های سرمایه‌ای و واسطه‌ای که اغلب در کشورهای در حال توسعه در دسترس نیستند، می‌تواند توانایی تولیدکنندگان کارا را در افزایش سهم خود از بازارهای داخلی و خارجی را افزایش داده، اقتصاد داخلی را به تولید محصولات زیاد و متنوع تشویق کند و زمینه صادرات بیشتر و در نتیجه

¹ Total Factor Productivity (TFP)

حضور بیشتری فعال در عرصه تجارت بین‌الملل را نیز فراهم آورد. بدین ترتیب توسعه و گسترش تجارت- بین‌الملل برای یک کشور به منزله افزایش رشد اقتصادی آن کشور می‌باشد.

همچنین، امروزه کشورها به دنبال ارتقاء کیفیت نیروی انسانی خود هستند؛ زیرا اکنون اقتصاد جهانی در حال حرکت به سمت تولید کالاهای دانش محور¹ است. بنابراین در مناسبات جدید اقتصاد جهانی، بنگاه‌ها و چه بسا کشورها تخصیص منابع را به سمت تولید و صدور کالاهای دانش محور که از مزیت‌های خاصی برخوردارند، هدایت می‌نمایند. ولی این کالاها زمانی می‌توانند، عرضه و یا صادر شوند که نیروی کار از سطح آموزش، تحصیلات و تخصص بالایی برخوردار باشد. آن دسته از نیروی کار که از تحصیلات بیشتری برخوردارند، بالقوه عامل تغییر و نوآوری هستند و این امر قدرت رقابت در بازارهای بین‌المللی را افزایش می‌دهد. افزایش مهارت‌ها و تخصص‌های نیروی انسانی یکی از عوامل پیشرفت تکنولوژیکی و ارتقاء بهره‌وری عوامل تولید می‌باشد. افزایش بهره‌وری، موجبات کاهش هزینه‌های تولید را فراهم می‌آورد و این مسئله به نوبه خود، ایجاد رقابتی فعال را در عرصه تجارت جهانی امکان‌پذیر می‌سازد.

در جریان تجارت خارجی از طریق ابتکار، خلاقیت و نوآوری‌های نیروی کار می‌توان از انتقال تکنولوژی‌های بین‌المللی استفاده کرد که این سبب ایجاد پیشرفت‌های تکنولوژیکی و رسیدن به رشد اقتصادی بالاتر می‌گردد. آن چه در جریان تجارت در میان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مهم است، مقدار و اندازه‌ای است که کشورها می‌توانند از تکنولوژی‌های انتقال یافته استفاده کنند. کاملاً واضح است که اقتباس مستقیم یا انطباق این تکنولوژی‌های به سطح خاصی از مهارت نیروی انسانی در کشور دریافت‌کننده نیاز دارد. در واقع قدرت اقتباس و تطبیق تکنولوژی‌های جدید مرتبط با استعداد‌های یک کشور در زمینه سرمایه انسانی است. پیش‌بینی می‌شود که به طور متوسط، کشورهای با ظرفیت بالای انسانی نسبت به کشورهایایی که از نظر سرمایه انسانی ضعیف هستند، در فعالیت‌های تجاری از سود کلانی برخوردار می‌شوند (ایساکسون² 2002).

¹ Knowledge base

² Issakson

این تحقیق در صدد بررسی تأثیر تجارت خارجی و برخی دیگر عوامل مؤثر در افزایش بهره‌وری عوامل تولید می‌باشد. آن چه مهم است، مطالعه رابطه میان تجارت خارجی و بهره‌وری کل عوامل تولید می‌باشد. بنابراین در این تحقیق به بررسی نقش تجارت خارجی بر بهره‌وری عوامل تولید منتخب کشورهای عضو گروه 15¹ از طریق ایجاد یک چهارچوب نظری منطبق بر اقتصاد کشورهای در حال توسعه پرداخته می‌شود. انتخاب این کشورها از آن جهت اهمیت دارد که آن‌ها نیاز به گسترش بازارهای صادراتی خود دارند که در دنیای کنونی مبتنی بر دانش فنی و بهره‌مندی از توسعه سرمایه انسانی است.

3.1. حدود پژوهش و منابع داده‌ها

از آنجاییکه این پژوهش یک مطالعه بین‌کشوری است، محدوده مکانی این پژوهش شامل 17 کشور منتخب در حال توسعه جهان عضو گروه 15² می‌باشد که عبارتند از: الجزایر، آرژانتین، برزیل، شیلی، کلمبیا، مصر، هند، اندونزی، ایران، کنیا، مالزی، مکزیک، پرو، سنگال، سری لانکا، ونزوئلا و زیمبابوه. دوره‌ی زمانی این تحقیق سال‌های 1995 تا 2009 میلادی را در بر دارد، تمامی داده‌های اقتصادی از شاخص‌های منتشر شده از سوی بانک جهانی² و پایگاه داده‌های کنفرانس اقتصادی³ استفاده شده است.

4.1. اهداف پژوهش

با توجه به اهمیت تأثیر تجارت بین‌الملل بر بهره‌وری عوامل تولید در این تحقیق هدف اصلی این پژوهش عبارت است از:

- مطالعه اثر گذاری تجارت بین‌الملل بر رفتار بهره‌وری کل عوامل تولید مشخصاً در کشورهای منتخب یک ویژگی مهم این تحقیق که آن را متفاوت از دیگر تحقیقات می‌کند این است که نخست برای کشورهای عضو گروه 15 انجام می‌گیرد که نتایج آن می‌تواند متفاوت از تحقیقات داخلی و خارجی صورت گرفته در

¹ Group of 15 (G15)

² World Development Indicators(WDI)

³ The Conference Board Total Economy Database (TED)

ارتباط با این مطالعه باشد. دیگر ویژگی اینکه از تکنیک‌های پانل دیتا¹ استفاده شده است که تحقیقات داخلی در ارتباط با این تحقیق عمدتاً بر اساس تکنیک‌های سری زمانی² بوده است.

5.1. فرضیه پژوهش

فرضیه اصلی این تحقیق برابر است با:

- تجارت خارجی بر رشد بهره‌وری کل عوامل تولید در کشورهای منتخب اثر مثبت دارد.

6.1. روش تحقیق

در این تحقیق نخست با مطالعه کتابخانه‌ای از ادبیات موضوع اقتصادی موجود، عوامل مؤثر بر بهره‌وری- کل عوامل تولید شناسایی و دسته‌بندی شد. در مرحله دوم، مدل تحقیق با توجه به تعیین کننده‌های بهره‌وری کل عوامل تولید شناسایی شده، تصریح گردید، سپس به کمک تکنیک پانل دیتا فرضیه تحقیق مبنی بر اثرگذاری تجارت خارجی بر رشد بهره‌وری کل عوامل تولید مورد آزمون قرار گرفت. شایان ذکر است که داده‌های رشد بهره‌وری کل عوامل تولید از پایگاه داده‌های کنفرانس اقتصادی که با استفاده از روش ترنکوویست³ اندازه‌گیری شده، استخراج شد.

7.1. ساختار پژوهش

این پژوهش در پنج فصل تدوین شده است. در فصل اول، کلیات تحقیق شامل: اهداف، فرضیه‌ها، حدود و روش تحقیق بررسی می‌شود. فصل دوم، به مبانی نظری تحقیق و مروری بر مطالعات گذشته می‌پردازد. در فصل سوم، مدل تحقیق، توصیف داده‌ها و روش تحقیق و بیان می‌شود. فصل چهارم، به تخمین، مدل تصریح

¹ Panel Data

² Time Series Methods

³ Tornqvist Index

شده و تجزیه و تحلیل تأثیر تجارت خارجی و دیگر عوامل مؤثر مهم بر بهره‌وری کل عوامل تولید می‌پردازد. سرانجام، در فصل پنجم نخست خلاصه‌ای از تحقیق بیان شده و با نتیجه‌گیری و پیشنهادهای ارائه شده، خاتمه می‌یابد.

8.1. آشنایی با گروه 15

گروه 15، در سپتامبر سال 1989 به منظور رایزنی و هماهنگی در سیاست‌های مشترک با حضور 15 کشور از آمریکای شمالی، جنوبی، آفریقا و آسیا تأسیس شد که در نهایت 4 کشور دیگر به عضویت آن درآمدند و هم‌اکنون 19 عضو دارد اما با همان نام گروه 15 شناخته می‌شود. اولین اجلاس گروه 15 در مالزی برگزار شد و همزمان اعضا بیانیه‌هایی در مورد سیاست‌های اقتصاد بین‌الملل با هدف افزایش رشد و شکوفایی از دیدگاه کشورهای در حال توسعه صادر کردند. این گروه به عنوان محملی برای توسعه همکاری‌های اقتصادی میان کشورهای در حال توسعه و سپس به عنوان جایگاهی برای پیگیری اهدافی نظیر ایجاد فضای مناسب جهت گفت‌وگوی سیاسی و همکاری‌های اقتصادی بین کشورهای در حال توسعه و پیشبرد مسائل توسعه جهانی و از سوی دیگر به عنوان هماهنگ‌کننده روابط شمال- جنوب و نهایتاً نیز به عنوان تشکیلی قدرتمند برای هماهنگی و تنظیم سیاست‌ها و برنامه‌های کشورهای در حال توسعه می‌تواند پرچمدار پیشبرد مسائل توسعه‌ای در سطح جهانی باشد. اعضای گروه 15، هفده درصد از مبادلات تجاری، 28 درصد نفت خام، 29 درصد ذخائر گاز طبیعی جهان را در اختیار دارند. ایران، الجزایر، آرژانتین، برزیل، شیلی، کلمبیا، مصر، هند، اندونزی، جامائیکا، کنیا، مالزی، مکزیک، نیجریه، پرو، سنگال، سریلانکا، ونزوئلا و زیمبابوه اعضای این گروه هستند.

فصل دوم

مروری بر ادبیات موضوع

فصل دوم: مبانی نظری، مروری بر ادبیات موضوع و مطالعات انجام شده

1.2. مقدمه

امروزه بهره‌وری فراتر از یک معیار و شاخص اقتصادی است، و به عنوان یک رویکرد جامع، یک فرهنگ و نگرش نظام‌گرا، و یک کلی از همه اجزا مطرح است. به طوری که می‌تواند هر یک از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، سازمان و یا حتی افراد را تحت تأثیر متقابل قرار دهد. بهره‌وری یکی از موضوع‌های اساسی است که در سطوح مختلف و در فعالیت‌های گوناگون اجتماع بشری، سابقه چند صد ساله دارد. بخصوص در دهه‌های پایانی قرن گذشته، اهمیت آن در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و صنعتی به شدت مورد تأکید قرار گرفته است.

در این فصل پس از تعریف بهره‌وری و اهمیت آن، به روش‌های محاسبه و عوامل مؤثر بر آن پرداخته می‌شود، در بخش بعد با توجه به موضوع این پژوهش مباحث مربوط تجارت خارجی و برخی دیگر عوامل اثرگذار بر بهره‌وری کل عوامل تولید¹ مورد بحث قرار خواهد گرفت و در بخش آخر این فصل نیز برخی از مطالعات تجربی گذشته در زمینه موضوع پژوهش بررسی و خلاصه شده است.

¹ Total Factor Productivity (TFP)

2.2. مبانی نظری و ادبیات موضوع

1.2.2. تعریف بهره‌وری

واژه بهره‌وری در فرهنگ اقتصادی از سابقه‌ای طولانی برخوردار است و در نوشته‌های بسیاری از اندیشمندان به چشم می‌خورد. صاحب‌نظران و سازمان‌های بین‌المللی برای بهره‌وری تعاریف گوناگونی را ارائه کرده‌اند که در زیر تعدادی از آن‌ها بیان می‌شود:

می‌توان گفت برای نخستین بار لغت «بهره‌وری» توسط فردی به نام کوئیزی¹ در سال 1776 (میلادی) بکار برده شد. بیش از یک قرن بعد یعنی در سال 1833 (میلادی) فردی به اسم «لیتر»² بهره‌وری را «قدرت و توانایی تولید کردن» تعریف کرد. بهشتی (1384) بهره‌وری در اقتصاد به معنای قدرت تولید، بارور و مولد بودن است. دایرة المعارف بریتانیکا³ (1994) بهره‌وری در اقتصاد را نسبت به آنچه که تولید می‌شود و آنچه که مورد نیاز می‌باشد تعریف کرده است. در فرهنگ آکسفورد⁴ بهره‌وری چنین تعریف شده است، بهره‌وری عبارت است از بازدهی و کارایی در تولید که توسط برخی از روابط بین ستاده‌ها و نهاده‌ها اندازه‌گیری می‌شود. در قرن حاضر اندیشمندان مختلف و سازمان‌های بین‌المللی تعاریف زیادی از دیدگاه خاص خود در مورد بهره‌وری ارائه نموده و یا با پذیرش دیدگاه خاصی نسبت به تعریف بهره‌وری اقدام نموده‌اند، و تعریف پذیرفته شده‌ای که مورد توافق همگان باشد وجود ندارد.

- بهره‌وری از نظر سازمان بین‌المللی کار⁵: بهره‌وری عبارتست از نسبت ستاده به یکی از عوامل تولید از زمین، سرمایه، نیروی کار و مدیریت. در این تعریف «مدیریت» به‌طور ویژه یکی از عوامل تولید در نظر گرفته شده است. نسبت تولید به هر کدام از این عوامل معیاری برای سنجش بهره‌وری محسوب می‌شود.

¹ Quesnay

² Littré

³ Encyclopedia Britannica

⁴ Oxford English Dictionary

⁵ International Labour Organization (ILO)